

Kronikken

Ove Korsgaard

Lektor, Ph.d., Institut for pædagogisk Filosofi,
Danmarks Pædagogiske Universitet.
ove@dpu.dk

H.C. Andersen - en rodfæstet kosmopolit

H.C. Andersen slår øjnene op i en stat, hvor kongen er suveræn, og lukker dem i en stat, hvor folket er suverænt. Han bliver født i en multinational stat og dør i en national stat. Overgangen fra enevælde til demokrati i Danmark bliver ofte beskrevet som en meget fredelig proces, i virkeligheden var det en meget blodig og smertefuld proces. Få har følt smerten så stærk som den følsomme H.C. Andersen. Smerten hang sammen med, at det ikke i en og samme proces lykkedes at indføre en ny styreform og bevare den gamle statsform. Med indførelse af demokrati brød den såkaldte helstat, der indtil 1814 bestod af kongeriget, Norge og Slesvig-Holsten, sammen, og ud af dette sammenbrud opstod den demokratiske nationalstat, bestående af kongeriget, der gik til Kongeåen, plus de nordatlantiske øer.

H.C. Andersen befandt sig overmåde godt i den multinationale og flersproglige helstat. Han rejste som bekendt meget rundt i riget, boede snart her snart der, fortrinsvis på store godser. Når han rejste videre ud i verden, oplevede han overgangen fra at være i helstaten til at befinde sig i det øvrige Europa som glidende. Turen gennem Slesvig og Holsten førte ham gradvist ud af den dansktalende del af riget og ind i den tysktalende del - før han ved Elben, der indtil 1864 var helstatens grænse, rejste videre ned i de tyske lande. For H.C. Andersen var der ikke en skarp grænse mellem Danmark og Europa.

Alt dette ændrede sig imidlertid med enevældens fald den 21. marts 1848. H.C. Andersen fulgte begivenhederne i København med tilbageholdt åndedræt. Han deltog ikke i de nationalliberales folkemøde i teatersalen Casino den 20. marts og ej heller i folketoget til Kongen den 21., men iagttog med en blanding af fascination og frygt, hvad der skete.

En utrolig Menneskemasse samlede sig i Casinos store Sal og næste Morgen drog en Deputation til Frederik den Syvende, jeg stod på Slotspladsen og saae den store Skare. - Snart var Kongens Svar og Ministeriets Afskedigelse bekjendt i Staden. Jeg var i forskjellige Kredse Vidne til de høist forskellige Indtryk af Begivenhederne. Gjennem Gaderne droge Dag og Aften store Folkeskarer syngende fædrelandske Sange; der skete ingen Excesser, men der var noget uhyggeligt i at møde disse næsten fremmede Horder, disse mig ubekjendte Ansigter, det var, som om en deel anden Slægt var traadt frem. (Mit Livs Eventyr, bd.2: 69)

Men fra at betragte folkemasserne i København med gru blev H.C. Andersen kort efter selv grebet af de stærke nationale følelser, der voksede frem i 1848. Gnisten, der elektrificerede ham, var den borgerkrig, der brød ud i forlængelse af de politiske omvæltninger i København. Krigen kom han i direkte berøring med på herregården Glorup, hvor han tilbragte en stor del af sommeren 1848, idet stedet var fyldt med danske soldater, da han ankom midt i maj. Der var indkvarteret 40 mand på Glorup foruden flere fremtrædende officerer. Senere kom der frivillige fra Sverige, som dagligt holdt våbenøvelser på gårdspladsen.

Krigen satte sig dybe spor i H.C. Andersens sjæleliv, ja i virkeligheden blev hele hans verdensbillede kuldkastet, idet forholdet mellem det danske og det tyske ændrede karakter fra at udgøre et kontinuum til at blive set som en kløft.

Meer end de fleste led jeg sjælelig under denne os paaførte ulykkelige Krig; jeg følte i en Grad som aldrig før, hvor fast jeg var voxet til Hjemmets Jordbund, hvor dansk mit Hjerte var; jeg kunde have stillet mig i Slagrækken og glad givet mit Liv for at bidrage til Seier og Fred, men paa samme Tid gik mig ogsaa levende gennem Tanken alt det Gode, jeg havde nydt i Tydskland, den store Erkjendelse, man der havde viist mit Talent, og de mange Enkelte, jeg der maatte elske og være taknemlig, led led uendelig! (Mit Livs Eventyr, bd.2: 71f)

H.C. Andersen var blevet bedt om at skrive et stykke til Det danske Theaters 100-års fest, der skulle fejres den 18. december 1848. Men med krigens udbrud blev han - som andre kunstnere i sin samtid - stillet over for det penible spørgsmål: Skulle kunsten tjene et nationalpolitisk formål? H.C. Andersen besluttede sig for med sin kunst at stille sig i nationens tjeneste.

Jeg vidste med hvilken Stemning Folk den Tid kom i Theateret, vidste hvor ringe Betydning det just nu havde for dem, thi Tanken var derovre, Tanken var hos Soldaterne i Krigen, jeg maatte altsaa lade min Digtning

følge med dem og da derovre fra see at bære den tilbage til den danske Skueplads, min Overbevisning sagde mig, at det ikke var i Sværdet nu til Dags vor Styrke laae, men i Aandens Dygtighed, og jeg skrev 'Kunstens Dannevirke'. (Mit Livs Eventyr, bd.2: 79)

På selve festdagen fik stykket ifølge H.C. Andersen stort bifald. Men ifølge kritikeren Meir Aron Goldschmidt var det ikke tilfældet, da han nogle dage senere overværede forestillingen for at anmelder stykket i sit tidsskrift *Nord og Syd*. „Trods den stærke Appel til Nationalitetsfølelsen, viste Publikum ... den sjeldne Takt, ikke at klappe“, bemærker Goldschmidt, der betragtede nationalisme som en stor trussel mod helstatens evne til at hænge sammen. Selv om han udtrykte sympati for H.C. Andersens idé at bruge kunsten i krigens tjeneste, forholdt han sig kritisk til måden, H.C. Andersen havde gjort det på (*Nord og Syd*, bd. 5, 1849: 117-120). Det var ikke kun Goldschmidt, der forholdt sig kritisk til stykkets stærke appel til nationalfølelsen. I dagbladet *Folket* hedder det i en anmeldelse af 'Kunstens Dannevirke' den 20. december: „I Sandhed! Denne evige Talen om „dansk“ og „Dannevirke“ behager os slet ikke“ (*Nord og Syd*, bd. 5, 1849: 117-120). Det var således ikke alle, der som H.C. Andersen blev grebet af de nationale følelser, der vældede frem.

I sommeren 1849 rejste H.C. Andersen rundt i Sverige. Under et besøg hos Kong Oscar kom deres samtale til at dreje sig om krigen. Kongen beklagede, at danskerne havde erklæret krig. Det var han bestemt ikke begejstret for. Hvad Kongen hentyder til er sikkert det samme, som Søren Kierkegaard antyder i sin dagbog, nemlig at der var national-liberale kredse i København, der ønskede krig for at fremme mulighederne for at få en demokratisk forfatning. „Ulykken i dette Øieblik er at det nye Ministerium behøver Krig for at holde sig, behøver al mulig Agitation af National-Følelsen. Om vi end let nok kunde faae Fred - hvis Ministeriet ikke er ganske dumt, maa det see, *det* behøver Krig“ (Cf. Peter Tudvad 2002: 134). Kierkegaards synspunkt, at de nationalliberale i København ønskede krig, blev ikke taget alvorligt i den efterfølgende nationale historieskrivning. (Det skete først for alvor med historikeren Hans Vammens artikel 'Casino 1848' fra 1988). Men den svenske konge havde åbenbart samme synspunkt som Kierkegaard. „Der er et krigssindet Parti i Danmark“, sagde Kongen til H.C. Andersen (ifølge hans dagbog), „det vil det, og jeg erkjender vel den smukke Følelse der ligger til Grund“ (*Mit Livs Eventyr*, bd.2: 402). I *Mit Livs Eventyr* har H.C. Andersen diskret udeladt denne anklage, men fortsætter så med at svare på Kongens bemærkning: „Jeg sagde, at det laae i Nationens Character, at hvor den følte, den havde Ret, holdt den fast derpaa, og glemte, at den var lille“ (*Mit Livs Eventyr*, bd.2: 86).

Krigen gjorde H.C. Andersen til dansker i national forstand. Sine nationale følelser gav han et storladent udtryk i sangen: „I Danmark er jeg født, dér har jeg hjemme, dér har jeg rod, derfra min verden går“. Med den trådte han ikke bare i Oehlenschläger og

Grundtvigs fodspor, han overgik dem med sit bud på en nationalsang, som han den 2. maj 1850 indleverede til bladet 'Fædrelandet', der dagen efter bragte den på forsiden.

Sommeren tilbragte H.C. Andersen igen på Glorup. Det var imidlertid vanskeligt for ham at koncentrere sig, idet han hele tiden blev revet ud af sit arbejde ved efterretninger om krigens gang. Det rystede ham dybt at høre om de mange unge mennesker, der havde ofret livet, „jeg kjendte jo Flere af de Faldne“, skriver han i et brev. „Oberst Læssøe, veed De, var en Ven af mig; jeg har kjendt ham, fra han var ung Cadet, og altid følt, der maatte blive noget Dygtigt af ham“. Oberst Frederik Læssøe faldt i en lille by nær Isted, han faldt ifølge H.C. Andersen i baghold;

... de af vore Soldater, som først kom ind i Byen, bleve af Beboerne, fortæller man, tracterede med Mad og Drikke; de Efterfølgende bleve derved gjorte trygge, og da de vare midt derinde, aabnede sig Døre og Porte, Insurgenterne og Beboerne, Mænd og Qvinder, styrtede væbnede ud og skød ned for Fode. Vore Soldaters Udholdenhed er mageløs, gennem en dyb Mose gik de fremad mod den fjendtlige Ild, sprang fra Knold til Knold, og uagtet de for Kartetscherne faldt som Fluor, fulgte Kammeraterne og forjog Fjenden fra sin sikke Position. Var nu kun dette Slag det sidste, men vi veed ikke, hvad der endnu kan forestaae, om ikke de Manges dyre Liv er henkastede. (Mit Livs Eventyr, bd.2: 119f)

Slaget ved Isted den 25. juli 1850 var det sidste store slag i borgerkrigen. Da soldaterne det følgende år vendte hjem til Glorup, skulle det fejres med manér. H.C. Andersen blev opfordret til at stå for festarrangementet, en opfordring han tog imod med stor glæde. Efter lang tids minutiøs forberedelse stod festen, der blev begunstiget af smukt vejr, den 7. juni 1851. „Om Middagen Klokken Eet kom Soldaterne opmarcherende, og bleve i Borggaarden af Præsten modtagen med en Velkomsttale; nu spillede 'den tappre Landsoldat' og Toget drog til Dandsesalen, hvor bordene stode rigelig dækkede, Kanonskud lød fra den lille Ø, hvor Flag vaiede, Orchesteret spillede, Glæde og Fornøielse lyste ud af alle Øine“. H.C. Andersen fortsætter med at beskrive festen, der blev et af hans livs store øjeblikke: „al min Iver og Deeltagelse havde i sig selv en Løn; den Glæde, at disse Timer staae som et straalende Blad i mit Livs-Eventyr“ (Mit Livs Eventyr, bd.2: 133).

Efter festen skulle han igen til Tyskland, men følte, at han først måtte rejse til Slesvig for at se de krigshærgede områder.

Snart nærmede vi os den egentlige Kampplads, nye Huse istedenfor de afbrændte stode under Bygning, men rundt om viste endnu den nøgne Jord, hvorledes Kugleregnen havde ligesom afskrællet Græstørven. En Alvor, en veemod fyldte min Sjæl, paa Læssøe tænkte jeg, hans sidste

Øieblik, tænkte paa de Mange, her havde udaandet. Det var mig en hellig Jordbund, jeg kjørte hen over.

Da han senere kom til Rensborg, fik han en uhyggelig følelse. „Paa Jernbanen fik jeg Plads hos en gammel Herre, han tog mig an for en Østerriger, roste disse, som han kaldte mine Landsmænd, talte derpaa ondt om de Danske; jeg sagde ham, at jeg var Dansk, og vor Samtale var forbi. (Mit Livs Eventyr, bd.2: 134f)

Borgerkrigen afklarede ikke forholdet mellem den gamle multinationale og flersproglige statsform og demokrati som ny styreform. Alle forsøg på gennem 1850'erne at fastholde den gamle statsform mislykkedes. Først med nederlaget til Preussen og Østrig i 1864 kom afklaringen. Med tabet af Slesvig og Holsten brød den gamle statsform definitivt sammen, hvilket endnu engang bragte H.C. Andersen på sammenbruddets rand. Han havde håbet på et mirakel.

Endnu troede jeg paa Frelse fra Gud, men tidt slog Angst og Smerte ned i mit Hjerte; aldrig har jeg inderligere følt, hvor fast jeg var groet til mit Fædreland. Ikke glemte jeg hvormegen Kjærlighed, Erkjendelse og Venskab jeg havde modtaget i Tydskland, hvor kjære mange Venner og Veninder vare mig, men nu var et draget Sværd lagt imellem os. (Mit Livs Eventyr, bd.2: 275f)

Da H.C. Andersen dør i 1875, var det gamle Danmark og Europa allerede ved at gå i glemmebogen. Men for mig er der ingen tvivl om, at H.C. Andersen døde med en drøm om at sværdet, der nu var „lagt imellem os“, kunne fjernes engang i fremtiden. Derfor ville han med stor entusiasme have støttet udviklingen af det Europa, der er vokset frem af 2. verdenskrigs ruiner, og som langsomt er ved at ændre kontinentets karakter: Fra at være præget af kløfter, baseret på forestillinger om uforenelige forskelle, til at blive set som et kontinuum af gradvise forskelle. Som den rodfæstede kosmopolit han var, ville han have følt sig hjemme i et sådant Europa.

Litteratur

Andersen, H.C.: Mit livs eventyr. Revideret tekstudg. v/ H. Topsøe-Jensen.

Med noter af H.G. Olrik og udgiveren. Kbh.: Gyldendals Bogklub, 1975.

Goldschmidt, Meir Aron: Anmeldelse af Kunstens Dannevirke.

i: Nord og Syd, bd.5 1849, s. 117-20. Hentet

fra www.andersen.sdu.dk/forskning/anmeldelse

Tudvad, Peter: Kierkegaard mod konstitutionen - „Medicin mod en

Frihedsrus“. i: Grundtvig - Kierkegaard. En samtale på høje tid. Red. af

Henrik Wigh-Poulsen [et al.]. Kbh.: Vartov, i samarbejde med Søren

Kierkegaard Forskningscenteret; Kirkeligt Samfund, 2002.

